

Beoordelaarsbekwaamheid: een factor van belang

De beoordelaarsproeve

'Het afleggen van de beoordelaarsproeve maakt je sterker als beoordelaar. Het was fijn om na het afleggen van de beoordelaarsproeve feedback te krijgen. Dat gebeurt in de werksituatie normaal gesproken niet, terwijl je er alleen maar van kunt leren.'

Jane Groenendijk en Leo Dercksen *

Aan het woord is Dayenne Jansen, beoordelaar bij zorggroep De Leiboorn. We spreken haar en haar leidinggevende Jeannet van 't Verlaat op locatie De Hartkamp in Raalte. Dayenne heeft de beoordelaarsproeve van de Examenbank RBA-4 afgelegd en daarmee laten zien dat zij in staat is om als beoordelaar proeven van bekwaamheid af te nemen. In Raalte wordt al jaren geëxamineerd met proeven van bekwaamheid van de examenbank. Gevraagd naar haar mening over de proeven reageert Dayenne: 'Een proeve is een prima instrument om onderscheid te maken tussen studenten die al wel of juist nog niet voldoende vakbekwaam zijn. De criteria waarop de studenten beoordeeld worden zijn duidelijk, ook aan henzelf. De proeven sluiten prima aan op de praktijk; ik heb nog nooit meege-maakt dat ik me door de proeve de verkeerde kant uit gestuurd voelde'.

Dit artikel gaat over de beoordelaarsproeve van de Examenbank RBA-4 en de ervaringen die daarmee zijn opgedaan. Daarnaast besteden we aandacht aan de effecten van de beoordelaarsproeve en -training op de kwaliteit van de afname van de proeven van bekwaamheid. De situatie in De Leiboorn in Raalte dient daarbij als voorbeeld.

■ Examenbank RBA-4: leverancier van proeven van bekwaamheid

De beoordelaarsproeve is een product van de Examenbank RBA-4. In dit samenwerkingsverband bundelen drie ROC's hun krachten: het Deltion College, Landstede en het ROC van Twente. De vernieuwing van de examinering vormt het speerpunt van de samenwerking.

De examenbank biedt competentiegerichte beoordelingsinstrumenten aan voor verschillende velden: Verpleging & Verzorging, Sociaalagogisch Werk en Onderwijsassistent. Proeven voor Sociaal Cultureel Werk zijn in ontwikkeling. In de proeven worden theorie en praktijk geïntegreerd. Dayenne Jansen: 'Dat gebeurt door studenten te vragen naar het 'waarom' van hun handelen. We verwachten van studenten dat zij kunnen uitleggen en motiveren wat ze doen; dat hoort bij de competentie 'Vakdeskundigheid toepassen'. Daar komt het vooral aan op het moment dat zich een complicatie voordoet; dan moet je adequaat reageren en je kennis gebruiken. Het gaat dus echt om meer dan het uitvoeren van een trucje'. Jeannet van 't Verlaat: 'deze eis (kunnen uitleggen/motiveren) leidt er soms toe dat studenten de overstap maken van de opleiding op niveau 4 naar niveau 3'.

De proeven van de examenbank kunnen aangeschaft en gebruikt worden door andere geïnteresseerde ROC's. Overstappen op het gebruik van de proeven gaat niet vanzelf. Integendeel, ermee leren werken vraagt extra tijd en energie zo heeft Jeannet van 't Verlaat ervaren: 'In het begin moest iedereen wennen en hadden bijvoorbeeld de begeleiders nog wel eens het gevoel dat zij eigenlijk ook beoordeeld werden, maar daar is nu geen sprake meer van. Ook gaf het afnemen van de proeven soms wat wrijving, met name als dat gebeurde op piektijden, maar af en toe is dat gewoon nodig om de omstandigheden zo realistisch mogelijk te maken'. Tegenover de extra inspanningen die nodig zijn bij de start, staat dat de examenbank de proeven kant en klaar aanlevert en dat het afnemende ROC dus geen ontwikkelkosten heeft. In mei 2009 heeft de Inspectie van het Onderwijs de door middel van een streekproef getrokken exameninstrumenten van de Examenbank als voldoende beoordeeld. Dit betekent dat de instrumenten voldoen aan de relevante standaarden van het waarderingskader kwaliteit examinering uit het Toezichtkader bve 2009.

De proeven van RBA-4 zijn ontwikkeld op basis van twee principes: intensieve samenwerking met het werkveld en aandacht voor product én proces.

■ Intensieve samenwerking met het werkveld

Het ontwikkelen van proeven van bekwaamheid kan in de visie van de examenbank niet zonder het werkveld. De praktijk waar de student voor wordt opgeleid is leidend bij

de vormgeving van de proeven. Door de samenwerking met het werkveld ontstaat een actueel beeld van de praktijk en ook van de ontwikkelingen daarin. Ervaren beroepsbeoefenaren leveren een belangrijke bijdrage aan de ontwikkeling van de examens, bijvoorbeeld door feedback te geven op de inhoud en vorm. Zo wordt gewaarborgd dat de beoordeling representatief is voor de beroepsuitoefening en dat het werkveld met de instrumenten uit de voeten kan.

Dayenne Jansen daarover: 'Een belangrijke voorwaarde is dat we zorgen voor genoeg oefengelegenheid en begeleiders'. In Raalte beschikt men daarvoor over een leerafdeling, die speciaal is ingericht om leerling-verpleegkundigen en verzorgenden de gelegenheid te bieden zich voor te bereiden op het afleggen van de proeven. Jeannet van 't Verlaat: 'Werken met een leerafdeling vergt veel van een team, maar geeft ook energie, temeer omdat de bewoners toen we er naar vroegen vertelden dat ze de extra levendigheid op de afdeling op prijs stelden. Wat heel goed uitpakt is dat meer collega's zich – na een periode van gewenning – betrokken voelen bij de examinering. Het oude beeld was vooral dat veel stagiaires veel 'handjes' opleverden, maar dat is in dit systeem een illusie. Er moet juist tijd genomen worden voor leren en examineren, daar hebben studenten recht op'.

■ Aandacht voor product èn proces

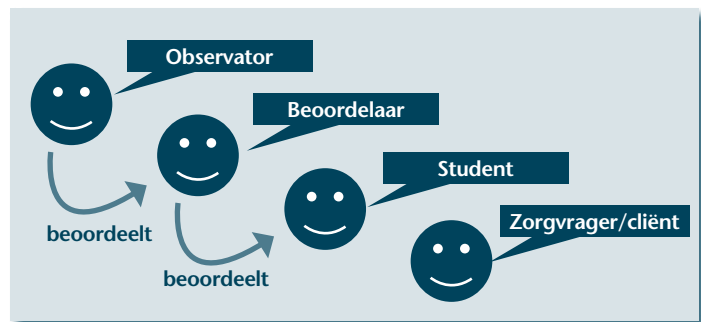
Een tweede principe is 'aandacht voor product en proces'. Goede instrumenten garanderen nog geen deugdelijke en rechtvaardige beoordeling. Wat daarnaast nodig is, zijn beoordelaars die 'beoordelaarsbekwaam' zijn. Daarom biedt de examenbank ondersteuning aan bij de professionele ontwikkeling van beoordelaars. Een mooi compliment hierover ontving de examenbank van de Inspectie tijdens een audit: 'Jullie ontwikkelen niet alleen producten die goed zijn, maar je wilt ook dat ze gebruikt worden zoals bedoeld'. Aanleiding voor deze opmerking was de aandacht van de examenbank voor de professionalisering van de beoordelaars. De examenbank heeft daarmee inmiddels 6 jaar ervaring opgedaan. In totaal hebben ca. 1950 beoordelaars aan een vorm van beoordelaarstraining meegedaan en een beoordelaarsproeve afgelegd (1600 V&V, 350 PW en MMZ).

Ook Dayenne heeft aan de beoordelaarstraining deelgenomen: 'Die training vond ik meteen een goed idee en dat geldt voor veel collega's hier. Het klinkt misschien raar, maar de training maakte me er vooral van bewust dat een proeve van bekwaamheid een examen is'.

■ De beoordelaarsproeve

De beoordelaarsproeve is het instrument waarmee beoordelaars kunnen laten zien dat zij in staat zijn om studenten te beoordelen. De beoordelaarsproeve heeft de vorm van een arbeidsproef, dat wil zeggen dat de proeve wordt afgelegd in de beroepspraktijk. De beoordelaar wordt daar geobserveerd terwijl hij zelf een student beoordeelt. Op grond van het geobserveerde gedrag formuleert de observator (= beoordelaar van de beoordelaar) feedback en een beoordeling. Figuur 1 laat zien wie bij de beoordelaarsproeve betrokken zijn.

Figuur 1: betrokkenen bij de beoordelaarsproeve

■ Vernieuwde beoordelaarsproeve

Met de introductie van de SHL-competenties in het MBO is de beoordelaarsproeve vernieuwd; doel van de herziening was de aansluiting en herkenbaarheid te vergroten. De beoordelingsprocedure is niet wezenlijk aangepast en begint ermee dat de beoordelaar de observator ontvangt in zijn instelling. In het voorbereidingsgesprek informeert de beoordelaar de observator over de inhoud van de proeve die een student gaat afleggen. Vervolgens is de observator aanwezig bij de uitvoering en de nabespreking van de proeve. Aansluitend op de proeve bespreken de observator en de beoordelaar de proeve na. Om een compleet beeld te krijgen kan de observator tijdens de nabespreking aan de beoordelaar om een motivering van zijn handelen vragen. Daarna geeft de observator de beoordelaar een beoordeling (voldoende of onvoldoende) en de feedback die bij de beoordeling hoort. Op basis van deze feedback kunnen de beoordelaar en de observator zondig aanbevelingen formuleren voor de verdere ontwikkeling van de beoordelaar.

■ De training voor de beoordelaars

De beoordelaarsproeve is richtinggevend geweest voor de opzet van de beoordelaarstraining. De ontwikkelde beoordelaarstraining omvat twee dagdelen, met een tussenliggende periode van een of enkele weken waarin de deelnemers hun beoordelaarsbekwaamheid verder ontwikkelen. De trainingen worden verzorgd door docenten die afkomstig zijn van de drie ROC's. Aan de training doen per keer maximaal 14 deelnemers mee, die werkzaam zijn in diverse settings, bijvoorbeeld een algemeen ziekenhuis, een instelling in de gehandicaptenzorg, een kinderdagverblijf of een thuiszorgorganisatie. In het programma is een belangrijke plaats ingeruimd voor discussie en gezamenlijke reflectie.

■ Gebruik van videofragmenten

In de training wordt gebruik gemaakt van een DVD met beelden die afkomstig zijn uit de beroepspraktijk van de deelnemers. Op de verschillende videofragmenten is zowel effectief als ineffectief gedrag

Foto: beschikbaar gesteld door Jane Groenendijk

van de beoordelaar te zien. De beelden beslaan geen complete proeve, maar focussen op essentiële momenten in de beoordeling, zoals het moment waarop een beoordelaar een tip geeft aan een kandidaat en daarmee onbewust de stap zet naar begeleiden. Door een reeks van dergelijke fragmenten te bekijken en telkens de criteria van de beoordelaarsproeve toe te passen op de situatie, ontwikkelen de deelnemers gaandeweg een gemeenschappelijk beeld van de do's en don'ts van het beoordelen.

■ Beoordelaars trainen – noodzakelijk of niet?

Wat precies de effecten zijn van het trainen en toetsen van beoordelaars is niet wetenschappelijk onderzocht. We weten dus niet zeker wat het verschil in beoordelaarsbekwaamheid is tussen wel en niet getrainde / getoetste beoordelaars. Dayenne Jansen kan wel aangeven wat volgens haar belangrijke aandachtspunten zijn voor een beoordelaar: 'motivatie is belangrijk; je moet dit leuk vinden en er echt voor kiezen. Daarnaast vraagt het beoordelen een aantal specifieke bekwaamheden, die je echt onder de knie moet krijgen, zoals bijvoorbeeld het geven van feedback'. In lijn met de standaarden van de Inspectie van het Onderwijs (zie box 1) houdt de examenbank het er voorlopig op dat de beoordelaarstraining en -proeve wel verschil maken. Het aanbieden van professionaliseringsmogelijkheden voor beoordelaars past daarmee in het streven van de examenbank naar een betrouwbare afname van de proeven en het bevorderen van de gelijkwaardigheid van de examinering over afdelingen, instellingen en ROC's heen. Met gelijkwaardigheid wordt hier bedoeld dat van studenten een en dezelfde prestatie wordt gevraagd onder dezelfde omstandigheden. Met andere woorden: het mag niet zo zijn dat de beoordelaar of andere factoren, zoals de locatie, bepalend zijn voor de prestatie van de student.

Box 1: borging deskundigheid betrokkenen

Standaard 2 (Inspectie voor het Onderwijs):
De deskundigheid van betrokkenen is geborgd

Criterium: Borging deskundigheid

Een opleiding scoort 'voldoende' op dit criterium wanneer de examinering overeenkomt met het volgende portret.

De examencommissie vergewist zich met een gepaste frequentie en grondigheid van de deskundigheid van de betrokkenen bij examinering, bijvoorbeeld aan de hand van gegevens uit de constructie en vaststelling van exameninstrumenten, de beoordeling en afname van examens en deelnemerevaluaties. Zij ziet erop toe dat betrokkenen, zowel binnenschools als buitenschools, voldoen aan de door haar vastgestelde vereisten inzake de gewenste deskundigheid voor examinering. Zij maakt voor zichzelf inzichtelijk in welke mate de betrokkenen aan de deskundigheidscriteria voldoen, treft zo nodig verbetermaatregelen en ziet toe op de effectiviteit daarvan.

■ Kerntaken, werkprocessen en competenties

De examenbank heeft op basis van de ervaringen van de afgelopen jaren één kerntaak met drie werkprocessen voor de beoordelaar geformuleerd – zie box 2.

Box 2: kerntaken en werkprocessen

Kerntaak 1: Beoordeelt studenten

1.1 werkproces: de beoordelaar bereidt de beoordeling voor

De observator bereidt de afname van de proeveopdracht voor. Hij/zij zorgt ervoor dat alle randvoorwaarden, zoals tijd, materialen en middelen, geregeld zijn. De observator neemt de proeve-opdracht goed door, evenals de punten waarop de beoordelaar beoordeeld wordt (beoordelingsformulier).

1.2 werkproces: de beoordelaar observeert de uitvoering van de proeveopdracht

De observator observeert de student tijdens de uitvoering van de proeveopdracht. Daarbij maakt de observator aantekeningen over het gedrag dat de beoordelaar laat zien, en de effecten daarvan. Hij/zij noteert positieve punten en verbeterpunten. De observator stelt de student op zijn gemak, maar begeleidt niet en vermijdt beoordelaarsvalkuilen. Zolang de veiligheid niet in het geding is, laat de observator het proces ongestoord verlopen en is hij/zij onopvallend aanwezig.

1.3 werkproces: de beoorelaar leidt de nabespreking en spreekt de beoordeling uit

De observator gebruikt het eigen vakkundig/technisch inzicht en het beoordelingsformulier om tot een passend oordeel te komen. Eventueel vraagt de observator de student om gemaakte keuzes tijdens de opdracht te motiveren en toe te lichten. De observator bespreekt het resultaat van de proeveopdracht na met de beoordelaar en voorziet hem/haar op een inspirerende en motiverende manier van feedback. De observator heeft het lef om een negatief oordeel uit te spreken en bespreekt in dat geval vervolgvacaties met de beoordelaar, de werkbegeleiding en collega's.

De wijze waarop een beoordelaar deze werkprocessen uitvoert maakt duidelijk in hoeverre hij competent is. Ter illustratie geven we in box 3 de toelichting uit de beoordelaarsproeve bij de competentie 'Kwaliteit leveren'. Deze competentie speelt een rol bij de voorbereiding, de uitvoering en bij de nabespreking.

Box 3: voorbeeld van een competentie

'Kwaliteit leveren':

- Voert taken consistent en systematisch uit
- Geeft feedback volgens de feedbackregels
- Illustreert feedback met concrete gedragsvoorbeelden
- Gebruikt bij het geven van feedback de drietrapp:
 - Wat zie ik je doen?
 - Welke effecten heeft jouw handelen?
 - Welke suggesties heb ik voor je?
- Ondersteunt de student bij het formuleren van ontwikkelpunten
- Voorziet de student van specifieke suggesties voor het vervolg van zijn/haar leerproces

■ Effecten van de training: bewustwording

De beoordelaarstraining is praktisch ingevuld, waardoor deelnemers het gevoel hebben dat hen een spiegel wordt voorgehouden. Bewustwording over de rol van de beoordelaar is volgens de deelnemers zelf het belangrijkste effect van de training. Dat is ook de ervaring van Dayenne Jansen: 'De scheiding tussen begeleiden en beoordelen werd opeens heel duidelijk. De video's waren heel sterk en lieten heel mooi zien wat er mis kan gaan. Je realiseert je daardoor dat de rolscheiding echt nodig is. Wat ik daarnaast heel waardevol vind is dat we door de gesprekken met elkaar meer vanuit dezelfde opvattingen zijn gaan beoordelen. Waar ik als ervaren beroepsbeoefenaar op moet letten is dat ik wel redelijk blijf in de eisen die ik stel; ik ben me daar zeer van bewust.' De videofragmenten maken veel duidelijk over de valkuilen waar beoordelaars alert op moeten zijn. Dat geldt voor de individuele deelnemers, maar ook op het niveau van de BPV-instellingen, die zichzelf steeds vaker de vraag stellen of alle begeleiders tevens beoordelaar moeten zijn. Soms kiest men ervoor om de rollen over verschillende personen te verdelen, waarbij medewerkers die graag beoordelen zich hoofdzakelijk daar mee bezig houden. Andere constructies zijn ook mogelijk; zo kan het zijn dat een instelling besluit om medewerkers die begeleider zijn bij de ene groep, als beoordelaar in te zetten bij de andere. In Raalte zijn beoordelen en begeleiden strikt van elkaar gescheiden. Dayenne Jansen: 'Bij ons is het zo dat de student zelf de omstandigheden moet creëren

Foto: beschikbaar gesteld door Jane Groenendijk

en zelf verantwoordelijk is voor de voorbereiding op de proeve. De beoordelaar wordt erbij gehaald als de student de proeve wil afleggen. Als de student tijdens het leren en oefenen laat zien dat hij het kan, maar tijdens het examen blijkt dat niet, dan krijgt de student een beoordeling 'onvoldoende'. Ik realiseer me dat dat hard klinkt, maar het scheidt ook duidelijkheid en maakt dat studenten de proeve echt als een examen zien. Als een student het niet gehaald heeft doe ik altijd de suggestie om de feedback met de begeleider te bespreken en als het niet duidelijk is contact met mij op te nemen. Dayenne signaleert ook nog een ander effect: 'Wat we merken is dat de kwaliteit van de zorg omhoog gaat, vooral doordat studenten alles willen weten en het oefenen serieus wordt opgepakt. Ik doe de beoordelingen, dus de studenten oefenen met andere ervaren collega's, die daardoor geprikkeld worden om zich te verdiepen'. Een laatste gunstig effect van het werken met proeven van bekwaamheid willen we niet onvermeld laten: de intensivering van het contact tussen het werkveld en de ROC's. De ROC-docenten bezoeken de instellingen en nemen daar beoordelaarsproeven af. Gevolg hiervan is dat de afstemming tussen praktijk en school verbetert, wat voor studenten gunstig is.

■ Toekomst

Een belangrijk aandachtspunt voor de toekomst is het uitbreiden van professionaliseringsmogelijkheden voor beoordelaars. Dayenne Jansen vindt dat een goed idee: 'Wat altijd prettig is, is intervisie rond de vraag 'waar loop je in jouw instelling nu tegenaan als het om beoordelen gaat?'. Het zou goed zijn om zo iets één of twee keer per jaar te doen. Het uitwisselen van ervaringen zou ik het liefst doen met collega's van verschillende afdelingen'. De examenbank ziet voor zichzelf hier een initiërende en verbindende rol weggelegd. De producten van de examenbank worden verder ontwikkeld, door docenten en het werkveld. Soms schakelt de examenbank onderzoekers en adviseurs in. Zo wordt in opdracht van de examenbank momenteel onderzoek gedaan naar beoordelingsschalen. De examenbank denkt op basis van de uitkomsten weer een stap te kunnen zetten in het verder verbeteren van de proeven.

* **Jane Groenendijk** is coördinator van de Examenbank RBA-4. jgroenendijk@examenbankrba4.nl

* **Leo Dercksen** is adviseur bij Kessels & Smit, The Learning Company: dercksen@kessels-smit.nl